

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Muzeja Moslavine u Kutini

Glavni i odgovorni urednik: Srećko Karapetrić

Tehnički urednik: Tihomir Krsmanović

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar),
Srećko Karapetrić (Kutina), Tihomir Krsmanović (Kutina),
Slavica Moslavac (Kutina)

KOREKTURA: Ana Bobovac, Srećko Karapetrić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasiло solidarno financiraju Muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Muzej Moslavine Kutina

Za nakladnika: Slavica Moslavac

Tisak: Tiskara i knjigovežnica Kutina

Broj 14 - travanj 1991.

Godina XIV

Naklada: 600 komada

Naslovna stranica: Detalj sa izložbe "30. godina Muzeja Moslavine" u Kutini

- Tkalčića (v. i kod L. Brozović, Građa, 68, bilj. 169) postoji dokumentacija u navedenoj ustanovi.
28. L. Brozović, Dnevnik 1; Zbornik Muzeja grada Koprivnice, br. 1, 1946,2 (Iskaz darovatelja...)
 29. Upis je izvršila S. Kolar, tadašnja arheologinja MGKc.
 30. Z. Marković, Muzejski vjesnik 3, Koprivnica 1980, 38, Sl. 2
 31. J. Kudrnač, Klučov, Monumenta Archeologica 17, Praha 1970, T.45:6, T.48:5, T.54:4,6
 32. npr. K. Irasne Melis, Communicationes Archeologicae Hungariae 1984, Budapest 1984, Fig. 1:1-4, Fig. 5:1
 33. v. npr. Studies in postmedieval archaeology 1, Prague 1990; V. Scheufler, Fig 4:2; također: Z. Himmelova - R. Prohazka, Fig. 1:12,15
 34. M. Planić - Lončarić, Koprivnica - grad i spomenici, 84
 35. Ilustracije: Vladimir Kolarek (T.2:4-6, T.3:2a-2b); Z. Marković (T.2:1,3); J. Fluksi (T.2:2, s inv. kartice); Stjepan Kuvec (T.1:2-5; po L. Brozoviću); T.1:A,B,C,1 po M. Planić - Lončarić; T.3:1a-1b fotokopija; T.1:6-7 po D. Vukičević - Samardžija

POTPISI ISPOD TABLI MATERIJALA ODN. FOTOGRAFIJA:

- T.1 A: Jezgra grada u 14. i 15. st.; B: Utvrda u 16. st. (označena mjesta nalaza); C: Ostaci bedema i revelina danas; 1: Zvono iz samostana s god. 1587 (danas u Sokolovcu); 2-7: kamena arhitektura (7: Svilarska ulica - Vila Parva; ostalo: glazbeni paviljon)
- T.2 1-6: Koprivnica - nekadašnja utvrda; 1: pretpovijest (Vijećnička ulica); 2: antika (uz samostan); 3: razvijeni srednji vijek (Bašča); 4-6: zgrada Muzeja (4: pećnjak, 5-6 glazirana keramika)
- T.3 1a-b: Koprivnica; 2a-b: vrt J. Ferbežara

Marina ŠIMEK, Gradski muzej Varaždin

O KAMENIM STRELICAMA IZ SPILJE VINDIJE

Među mnogobrojnim nalazima iz spilje Vindije, raznolikim kako po vrsti, tako i po tipološkim karakteristikama te kronološkoj pripadnosti, nalazi se i skupina kamenih vrhova strelica. Iako nam nije poznato da li su i novijim istraživanjima Vindije (pod rukovodstvom dr. M. Maleza) nađeni nalazi ove vrste, činjenica je da i ovih 5 primjeraka kamenih strelica koje potječu s najranijih istraživanja S. Vukovića, predstavljaju za jedan lokalitet popriličan broj.

PODACI O NALAZIMA

Na žalost bliži podaci o uvjetima i točnom mjestu nalaza kamenih strelica ne mogu se rekonstruirati iz postojeće dokumentacije. Za strelicu inventiranu pod brojem 523 (T.I:1) navodi se podatak da je pribavljena istraživanjem 1947. g. No, uspoređujući terensku dokumentaciju iz spomenute godine može se zaključiti da niti u toku istraživanja stražnjeg lijevog dijela spilje, kao ni istraživanjem srednjeg

desnog dijela označenog kao "grobnica" (1947. g.) nije nađena kamena strelica. Ovakav podatak sigurno bi bio unesen u terenski zapisnik, tim više što u terenskoj dokumentaciji S. Vuković navodi točno mjesto nalaza svakog predmeta. U jednom od najranijih objavljenih radova o spilji Vindiji S. Vuković spominje da je u pretspiljskom prostoru u sloju humusa pomiješanog sa smeđom zemljom uz ostalo nađena i "...prekrasno izrađena kamena strelica..." (S. VUKOVIĆ, 1935, 75). Istraživanje o kojem je riječ svakako je izvršeno prije 1935. g., pošto su te godine objavljeni već rezultati istraživačkog rada. U istom članku spominju se još neki predmeti koji su se nalazili u privatnoj zbirci S. Vukovića do 1938. g. kada je zbirka otkupljena za muzej. Trag tih istih nalaza dakle pratimo od njihovog prvog spominjanja u literaturi 1935. g. preko otkupa zbirke Vuković do knjige inventara varaždinskog muzeja, u koju knjigu su ti isti predmeti upisani oko broja 520. Može se pretpostaviti da je kamena strelica inv. br. 523 također otkupljena

sa zbirkom Vuković, te da je dakle nađena prije 1935. g.

Kamene strelice inv. br. 1901 i 1903 (T.I:4,3) pronađene su prema podacima u knjizi inventara tokom istraživanja 1949. g. Ostali bitni podaci o uvjetima nalaza na žalost su nepoznati.

U radu u kojem objavljuje nalaze iz tzv. grobnice spilje, S. Vuković spominje i neke predmete nađene izvan samog prostora grobnice. Među tim nalazima navodi i dvije kamene strelice (S. VUKOVIĆ, 1957, 39, T.V:6, T.VI:11), a prema fotografiji, odnosno crtežu može se zaključiti da se radi o primjercima s inv. brojem 1902 i 1904 koji su inventirani kao nalazi iz 1949. g. kada su vršena istraživanja predspiljskog prostora.

Kako na temelju spomenutih podataka ne možemo na žalost rekonstruirati točno mjesto niti uvjete nalaza za naše kamene strelice, preostaje nam jedino da ih na temelju tipološke analize pokušamo kulturno-kronološki opredijeliti. Već i sam broj strelica nije zanemariv, a i izuzetno lijepa i precizna izrada nekih primjeraka svakako je vrijedna pažnje. Do sada se ovoj vrsti kamenih artefakata nije posvećivala naročita pozornost; kod objave nalaza s neolitskih, eneolitskih i ranobrončanodobnih lokaliteta kamene strelice su najčešće tek usput spominjane. Razlog tome je njihov dugi vijek trajanja, dakle njihova kronološka "neosjetljivost". No, kako kamene strelice ne predstavljaju neke izuzetno rijetke nalaze s naših lokaliteta, svakako bi njihovo kartiranje za područje sjeverozapadne odnosno sjeverne Hrvatske omogućilo donošenje novih zaključaka.

KATALOŠKI POPIS:

1. Vrh strelice pravilnog trokutastog oblika. Bazalni dio neznatno uvučen, vrhovi lista zaobljeni. Plitkim okresivanjem fino obrađena cijela dorzalna i ventralna površina, obje lateralne strane kao i bazalni dio obrađeni pravilnim paralelnim retušem. Terminalno oštećena. Materijal je crveno-smeđi jaspis.

Duž: 21 mm, šir: 18,5 mm, deb: 3,7 mm

Inv. br. 523 (T.I:1)

2. Vrh strelice u obliku istokračnog trokuta. Cijela dorzalna i ventralna ploha obrađena, bazalni dio i lateralne strane dotjerane plitkim retušem. Vrh oštar, lijevi rub lista oštećen. Materijal je sivi kremeni glinenac.

Duž: 19,7 mm, šir: 13 mm, deb: 3,5 mm

Inv. br. 1903 (T.I:3)

3. Vrh strelice trokutastog oblika, baza neznatno uvučena, list nepravilan. Trbušna strana nije okresana, ledna široko i plitko obrađena. Jedna lateralna strana tanka, druga zadebljana. Bazalni dio je visok, rubovi lista zaobljeni.

Materijal je kremen maslinasto-zelene boje.

Duž: 17 mm, šir: 14,4 mm, deb: 4 mm

Inv. br. 1904 (T.I:2)

4. Vrh strelice u obliku lastavičjeg repa. List je širok i kratak. Okresan po cijeloj dorzalnoj i ventralnoj površini. Trbušna strana malo zadebljana. Baza lučno uvučena, krilca su zaobljena. Desno krilce nešto duže od lijevog.

Materijal je maslinasto-zeleni kremen.

Duž: 17 mm, šir: 16,7 mm, deb: 4 mm

Inv. br. 1902 (T.I:5)

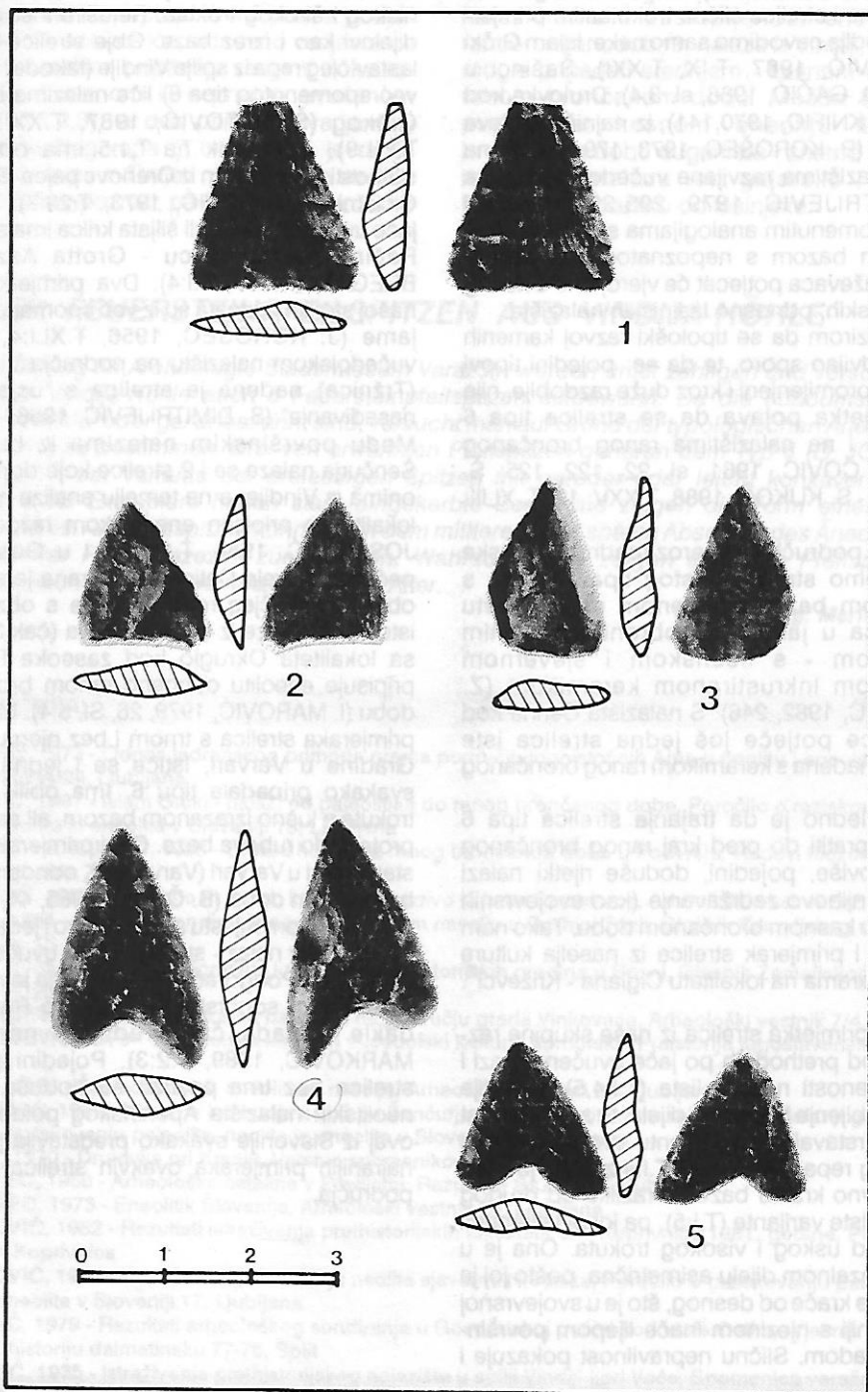
5. Vrh strelice u obliku lastavičjeg repa. List je dugačak i uzak, obje strane su fino, plitko okresane osim manjeg dijela na dorzalnoj plohi s tragovima korteksa. Rubovi oštri, list u središnjem dijelu zadebljan. Baza je konkavna, a krilca zaobljena. Desno krilce nešto duže od lijevog. Materijal je maslinasto-zeleni kremen.

Duž: 27 mm, šir: 17 mm, deb: 5 mm

Inv. br. 1901 (T.I:4)

ANALIZA

Kod analize strelica iz Vindije najprije ćemo uočiti da niti jedan primjerak ne pripada tipu s trnom za nasađivanje, već svih 5 strelica možemo pripisati drugoj velikoj skupini u globalnoj podjeli. To su varijante strelica-trokatastog oblika i onih u obliku lastavičjeg repa, a obje bi varijante pripadale tipu 6 po podjeli D. Josipovića, odnosno tipu 5 po D. Omanu (D. JOSIPOVIĆ, 1984, sl. 4, op. 37). Među primjercima iz Vindije izdvaja se kako po pravilnosti forme, tako i po ljepoti izrade (a i kvaliteti materijala) strelica trokatastog oblika s neznatno uvučenom bazom (T.I:1). Strelica je tanka, rubovi lista su ravni i vrlo oštri. Po obliku joj je sličan primjerak na T.I:3. I kod ove strelice, koja također ima oblik istokračnog trokuta, rubovi lista su ravni i oštri, a razlika se uočava u oblikovanju baze. Ona je u ovom slučaju ravna. Iako je i ovaj primjerak obrađen preko cijele ledne i trbušne površine, a rubovi lista i baza dotjerani i ukošeni retušem, ipak se ova strelica po kvaliteti i majstorstvu obrade ne može usporediti s primjerkom na T.I:1. Tipu trokatastog oblika pripada još jedna strelica iz Vindije (T.I:2), no nepažljiva i znatno lošija obrada, te nedostatak finog retuša daju joj asimetričan i grub izgled. Od spomenuta 3 primjerka, koji svi pripadaju istom tipu, dvije strelice predstavljaju inačicu s malo uvučenom, a treća varijantu s ravnom bazom. Tip 6 koji u globalu obuhvaća strelice bez trna, odnosno strelice s konkavnom bazom, a prema prijedlogu D. Omana razlikuju se 4 varijante, javlja se prema mišljenju nekih autora krajem neolita, no u upotrebi je uglavnom tokom eneolita (D. JOSIPOVIĆ, 1984, 79). Ali, postoji i mišljenje da

T. 1 - VINDIJA: VRHOVI STRELICA (FOTO: D. PUTAR)

se ovaj tip na prostoru Jugoslavije ne javlja prije eneolita (Š. BATOVIĆ, 1987, 33). Od nalazišta na kojima su se među materijalom bakrenog doba evidentirane i strelice slične trokutastim primjercima iz Vindije navodimo samo neke: Islam Grčki (Š. BATOVIĆ, 1987, T.IX, T.XXI), Šašinci u Srijemu (Đ. GAČIĆ, 1986, sl. 3,4), Drulovka kod Kranja (T. KNIFIC, 1970, 141), iz najnižih slojeva Predjame (P. KOROŠEC, 1973, 179, T.7:6), na nekim nalazištima razvijene vučedolske kulture (S. DIMITRIJEVIĆ, 1979, 295-296). Sudeći prema spomenutim analogijama strelica s malo uvučenom bazom s nepoznatog nalazišta iz okolice Križevaca potjecat će vjerojatno s nekog od eneolitskih, odnosno lasinjskih nalazišta.

S obzirom da se tipološki razvoj kamenih strelica odvijao sporo, te da se pojedini tipovi koriste nepromijenjeni i kroz duže razdoblje, nije nimalo rijetka pojava da se strelice tipa 6 pronalaze i na nalazištima ranog brončanog doba (B. ČOVIĆ, 1961, sl. 22, 122, 125; Š. BATOVIĆ - S. KUKOČ, 1988, T.XXV: 12, T. XLIII: 8).

I sa područja sjeverozapadne Hrvatske raspoložemo strelicom istog tipa-varijanta s konkavnom bazom, nađenom na lokalitetu Piškornica u jami s ranobrončanodobnim materijalom - s licenskom i sjevernom panonskom inkrustiranom keramikom (Z. MARKOVIĆ, 1982, 246). S nalazišta Cerine kod Koprivnice potječe još jedna strelica iste varijante, nađena s keramikom ranog brončanog doba¹.

Očigledno je da trajanje strelica tipa 6 možemo pratiti do pred kraj ranog brončanog doba. Štoviše, pojedini, doduše rijetki nalazi dokazuju njihovo zadržavanje (kao svojevrsnih relikata) i u kasnom brončanom dobu. Tako nam je poznat i primjerak strelice iz naselja kulture polja sa žarama na lokalitetu Ciglana - Križevci².

Dva primjerka strelica iz naše skupine razlikuju se od prethodnih po jače uvučenoj bazi i po zaobljenosti rubova lista (T.I:4,5). Izrazitije lučno udubljenje bazalnog dijela, te zakrivljenost rubova svrstavaju ih u varijantu strelica u obliku lastavičjeg repa. Strelica na T.I:4 znatno je uža i ima relativno kratku bazu za razliku od drugog primjerka iste varijante (T.I:5), pa joj ovi elementi daju izgled uskog i visokog trokuta. Ona je u svojem bazalnom dijelu asimetrična, pošto joj je lijevo krilce kraće od desnog, što je u svojevrsnoj disharmoniji s njezinom inače lijepom površinskom obradom. Sličnu nepravilnost pokazuje i

druga strelica kod koje je također jedno krilce kraće od drugog (T.I:5). Apeks joj nije izrazito oštar, a krilca su zaobljena. Strelica ima izgled niskog i širokog trokuta. Retuširani su joj rubni dijelovi kao i izrez baze. Obje strelice u obliku lastavičjeg repa iz spilje Vindije (također varijante već spomenutog tipa 6) liče nalazima iz Islama Grčkog (Š. BATOVIĆ, 1987, T.XXI: 11-13; T.LII:9), primjerak na T.I:5 ima određenih sličnosti sa strelicom iz Orehove pejce-Grotta dei Ciclami (Š. BATOVIĆ, 1973, T.28:7). Također jače uvučenu bazu, ali šiljata krilca ima strelica iz Pečine na Leskovcu - Grotta Azzura (T. BREGANT, 1957, T.I:4). Dva primjerka slična našoj strelici poznata su iz već spomenute Predjame (J. KOROŠEC, 1956, T.XLI:4,5). I na vučedolskom nalazištu na području Vinkovaca (Tržnica) nađena je strelica s "usjekom za nasadivanje" (S. DIMITRIJEVIĆ, 1956, T.XIV:1). Među površinskim nalazima iz Luža kod Šenčurja nalaze se i 2 strelice koje donekle liče onima iz Vindije, a na temelju analize materijala lokalitet je pripisan eneolitskom razdoblju (D. JOSIPOVIĆ, 1984, T.1:5,6). I u Gospodskoj pećini kod vrela Cetine registrirana je strelica u obliku lastavičjeg repa, koja se s obzirom na istovrsne nalaze iz sinjskog polja (čak 3 strelice sa lokaliteta Okruglo kod zaseoka Radošić) pripisuje eneolitu odnosno ranom brončanom dobu (I. MAROVIĆ, 1979, 26, Sl. 5:4). Među više primjeraka strelica s trnom i bez njega s Velike Gradine u Varvari, ističe se i jedna koja bi svakako pripadala tipu 6. Ima oblik visokog trokuta s lučno izrezanom bazom, ali se izrez ne proteže do rubova baze. Ovaj primjerak pripada starijoj fazi u Varvari (Varvara A), odnosno ranom brončanom dobu (B. ČOVIĆ, 1965, 44, T.IV:2).

Na ovom mjestu spominjemo i jedan izuzetno zanimljiv nalaz - strelicu lučno uvučene baze s lokaliteta Podgorač - Ražište, gdje je nađena s materijalom sopotske kulture - tip Ražište, pa dakle pripada čak srednjem neolitu (Z. MARKOVIĆ, 1989, T.2:3). Pojedini primjerci strelica bez trna poznati su doduše s nekih neolitskih nalazišta Apeninskog poluotoka, no ovaj iz Slavonije svakako predstavlja jedan od najranijih primjeraka ovakvih strelica s našeg područja.

1. Za usmeni podatak zahvaljujem Z. Markoviću
2. Zahvaljujem Z. Homenu na ovoj informaciji.

ZAKLJUČAK

Na temelju tipološke analize, svih 5 strelica iz Vindije možemo pripisati tipu 6 prema podjeli D. Omana i D. Josipovića, odnosno varijantama tog tipa. Tri strelice pripadaju varijanti trokutastog oblika s ravnom ili neznatno uvučenom bazom (T.I:1,2,3), a dva primjerka varijanti u obliku lastavičjeg repa (T.I:4,5). Već je ranije spomenuto da su svi uvjeti nalaza naših strelica nejasni ili čak nepoznati, pa ih stoga ne možemo

sa sigurnošću vezati uz određeni period ili kulturu. Uzimajući u obzir kronološku determiniranost analognih primjeraka s drugih naših nalazišta, a i zastupljenost eneolitskih i ranobrončanodobnih nalaza u Vindiji, strelice bi mogle pripadati srednjem - kasnom eneolitu ili ranom brončanom dobu. Možda bi njihovu pripadnost kasnom eneolitu ili ranom brončanom dobu sugerirala i znatno veća zastupljenost nalaza retz-gajarske i licenske keramike, za razliku od lasinjske.

ÜBER FEUERSTEINPFEILSPITZEN AUS VINDIJA-HÖHLE

In Abteilung für Archäologie-Stadtmuseum Varaždin werden unter zähligen und verschiedenen Funden aus Vindija-Höhle auch 5 Feuersteinpfeilspitzen aufbewahrt. Da die Fundumstände der Pfeilspitzen unklar oder gar unbekannt sind, versucht man auf Grund der typologischen Analyse diese Funde zeitlich zu bestimmen. Drei von erwähnten Pfeilspitzen gehören dem Typ 6 (D. JOSIPOVIĆ, 1984, Abb.4) - der Variante der dreieckigen Spitzen mit gerader oder leicht konkaver Basis an (T.I:1,2,3). Zwei Exemplare haben stark eingekerbte Basis und zeigen die Form eines Schwalbenschwanzes. Alle Pfeilspitzen könnte man dem mittleren oder späten Abschnitt des Äneolithikums, oder aber der Frühbronzezeit zuschreiben. Wahrscheinlich zeigen aber die Pfeilspitzen ein spätäneolithisches oder frühbronzezeitliches Alter.

Übersetzung: Marina Šimek

LITERATURA:

- Š. BATOVIĆ, 1973 - Odnos jadranskog primorja prema području jugoistočnih Alpa u neolitu i eneolitu, Arheološki vestnik 24, Ljubljana
Š. BATOVIĆ, 1987 - Islam Grčki - nalazi od paleolitika do ranog brončanog doba, Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji 15, Ljubljana
Š. BATOVIĆ - S. KUKOČ, 1988 - Grobni humak iz ranog brončanog doba u Podvršju, Radovi filozofskog fakulteta Zadar 27 (14), Zadar
T. BREGANT, 1957 - Kremeno in drugo kamenito gradivo iz jame Samatorce, Arheološki vestnik 8/2, Ljubljana
B. ČOVIĆ, 1961 - Rezultati sondiranja na preistoriskom naselju u Gornjoj Tuzli, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu n.s. 15-16, Sarajevo
B. ČOVIĆ, 1965 - Uvod u stratigrafiju i kronologiju praistorijskih gradina u Bosni, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu n.s. 20, Sarajevo
S. DIMITRIJEVIĆ, 1956 - Vučedolska nalazišta na području grada Vinkovaca, Arheološki vestnik 7/4, Ljubljana
S. DIMITRIJEVIĆ, 1979 - Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks, Praistorija jugoslavenskih zemalja III, Sarajevo
Đ. GAČIĆ, 1986 - Šašinci-Kudoš, eneolitsko naselje, Arheološki pregled 26, Ljubljana
D. JOSIPOVIĆ, 1984 - Kamena industrija z Luž pri Šenčurju in neoeneolitska naselbina na Štefanji gori, Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji 12, Ljubljana
T. KNIFIC, 1970 - Druvolka pri Kranju, Varstvo spomenikov 15, Ljubljana
J. KOROŠEC, 1956 - Arheološke ostaline v Predjami, Razprave SAZU 4/1, Ljubljana
P. KOROŠEC, 1973 - Eneolitik Slovenije, Arheološki vestnik 24, Ljubljana
Z. MARKOVIĆ, 1982 - Rezultati istraživanja prehistorijskih lokaliteta oko Koprivnice 1981. godine, Podravski zbornik 82, Koprivnica
Z. MARKOVIĆ, 1989 - Novi prilozi poznavanju neolita sjeverne Hrvatske, Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji 17, Ljubljana
L. MAROVIĆ, 1979 - Rezultati arheološkog sondiranja u Gospodskoj pećini kod vrela Cetine, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 77-78, Split
S. VUKOVIĆ, 1935 - Istraživanje prehistorijskog nalazišta u spilji Vindiji kod Voće, Spomenica varaždinskog muzeja 1925-1935, Varaždin
S. VUKOVIĆ, 1957 - Vrpčasta keramika spilje Vindije, Arheološki vestnik 8/1, Ljubljana